ЖЫЦЦЁ, ВАРТАЕ КІНО

Пісьменніца Наталля Голубева расказвае пра новы фільм, прысвечаны першаму кіраўніку БССР Аляксандру Чарвякову

Фота Яўгена ПЯСЕЦКАГА.

9-га ліпеня (у панядзелак) на тэлеканале АНТ, у межах праекта «Зваротны адлік», адбудзецца паказ фільма «Аляксандр Чарвякоў. Абвінавачваецца бальшавік...» У стужцы, знятай у Творчай майстэрні Уладзіміра Бокуна, апавядаецца пра асобу, знакавую для ўсёй Беларусі, якая, дарэчы, і ў гісторыі «Звязды» пакінула слой след. Рэжысёр карціны — Настасся Мірашнічэнка, аўтар сцэнарыя — Наталля Голубева.

Фільм працягвае серыю палітычных партрэтаў выдатных дзеячаў рэспублікі. Да іх ліку, несумненна, адносіцца Чарвякоў, бо з'яўляецца першым кіраўніком БССР. Гэта стужка пра складаны лёс чалавека, які стаяў ля вытокаў суверэннай дзяржавы і ствараў яе разам з аднадумцамі, людзьмі, апантанымі ідэяй нацыянальнага адраджэння — Змітром Жылуновічам (Цішкам Гартным), Мікалаем Галадзедам, наркамам земляробства Змітром Прышчэпавым, наркамам асветы Антонам Баліцкім. У аснову стужкі пакладзены гістарычныя дакументы, малавядомыя факты дзейнасці першага старшыні беларускага ЦВК — некаторыя з іх гледачу будуць паказаны ўпершыню.

Карэспандэнт «Звязды» сустрэлася са сцэнарыстам Наталляй Голубевай, каб з першых вуснаў пачуць новыя звесткі з жыцця выдатнага кіраўніка Беларусі.

— Чарвякоў вельмі далікатна ставіўся да нацыянальнага пытання. Тыя прынцыпы талерантнасці, якой мы сёння так ганарымся, закладваліся менавіта пры ім і пры яго непасрэдным удзеле...

— Нацыянальнае пытанне ў Беларусі мела свае асаблівасці. У дарэвалюцыйны перыяд статус і становішча ў беларускім грамадстве залежалі ад таго, да якой нацыянальнасці ты адносішся. Сам Чарвякоў пісаў пра гэта ў сваім артыкуле «За савецкую Беларусь»: «Беларускае насельніцтва складала ў пачатку стагоддзя 70%, рускіх на нашых землях жыло 15%, палякаў — 2%, яўрэяў — 10%». Нягледзячы на гэта, пры царызме вядучыя ролі ў Беларусі займалі рускія і палякі, першыя — у якасці прадстаўнікоў адміністрацыі, другія — як найбольш буйныя землеўласнікі». Да таго ж Чарвякоў разумеў, што рашэнне нацыянальнага пытання зводзіцца не толькі да раўнапраўя моў. Трэба было падняць культурны, адукацыйны ўзровень народаў, якія жывуць у Беларусі, бо ён істотна адрозніваўся, забяспечыць ім роўныя правы на працу, адукацыю і такім чынам падняць эканоміку краіны, яе агульную культуру.

— Наколькі востра, сярод іншых, стаяла беларускае нацыянальнае пытанне?

— Як не дзіўна, але яно было найбольш балючым. З сярэдзіны XIX стагоддзя, пасля задушэння нацыянальна-вызваленчага руху ў заходніх губернях Расіі, беларускае насельніцтва, якое пераважала, аказалася найбольш абмежаваным у сваіх правах, у сацыяльным і культурным плане. Беларусаў стараліся не браць на дзяржаўную службу. Цяжка было атрымаць адукацыю, асабліва на роднай мове. Яна лічылася «надуманай, той, якая не існуе». У пачатку 1920-х у рэспубліцы амаль не было настаўнікаў, якія маглі б паўнавартасна выкладаць беларускую мову, падручнікаў, навукоўцаў, якія маглі б іх напісаць. Не было навуковых кадраў, работнікаў культуры.

— Тады было прынята рашэнне аб правядзенні беларусізацыі?

— Так, Чарвякоў пайшоў на вельмі смелы крок. У лютым 1921-га ЦВК Беларусі звярнуўся да землякоў, якія жылі за мяжой, з прапановай вярнуцца на Радзіму. Многія пакінулі родныя мясціны перад Першай сусветнай, значны адток прыпаў на 1915–1920 гады. Кіраўнік рэспублікі не абяцаў ім нічога, акрамя магчымасці ўключыцца ў працэсы нацыянальнага адраджэння, адкрыта сказаў пра цяжкасці. З просьбай аб садзейнічанні ён звярнуўся асабіста да Анатоля Луначарскага, у Савет Народных камісараў РСФСР, і яго падтрымалі. У адпаведнасці са спецыяльна прынятым дэкрэтам, «культурнікі-беларусы» адкамандзіроўваліся на Радзіму. Для правядзення культурнай працы і выкладання ў Беларускім дзяржаўным універсітэце толькі ў канцы 1921-га ў рэспубліку вярнулася больш за 300 чалавек. У той жа час урад прыняў рашэнне аб выдаткаванні на беларусізацыю 5 мільёнаў рублёў — не маленькай на той час сумы. Больш за тое, Наркамату асветы дадаткова выдзелілі яшчэ 2 мільёны рублёў на заахвочванне тых навукоўцаў, літаратараў, якія ў сваёй працы выкарыстоўвалі беларускую мову.

— Відавочна, вынікі ажыццяўлення такой праграмы не прымусілі сябе чакаць?

— У 1922-м была створана першая беларуская навуковая арганізацыя — Інстытут беларускай культуры. У рэспубліцы з'явіўся свой беларускі тэатр, на экраны выйшаў першы беларускі фільм — «Лясная быль» Юрыя Тарыча. Аднак Чарвякоў пад беларусізацыяй разумеў не толькі мову, але і фарміраванне ўмоў для выхавання сваіх нацыянальных кадраў для працы ва ўсіх сферах народнай гаспадаркі, быў супраць гвалтоўнага насаджэння беларускай мовы, выступаў за тое, каб людзі самі зразумелі неабходнасць яе ўжытку. Таму працэс беларусізацыі праходзіў паэтапна.

— Аднак гэтае адраджэнне беларускасці ўсё ж было прыпынена...

— Смелым у дзейнасці Чарвякова было і тое, што ён абапіраўся на старыя кадры інтэлігенцыі, — і гэта пры тым, што пачалося іх адкрытае цкаванне. У жніўні-верасні 1922 года з Расіі ў адміністратыўным парадку выслалі 200 лепшых прадстаўнікоў інтэлігенцыі. ГПУ — Галоўнае палітычнае ўпраўленне — у сваёй пастанове, прынятай без судовага разгляду, высылку інтэлігенцыі з асяроддзя прафесараў, урачоў, аграномаў, літаратараў за мяжу называе «... першым папярэджаннем Савецкай улады да гэтых слаёў». Не стала выключэннем і беларуская інтэлігенцыя. За ёй пільна сачылі, глядзелі, каб усё адпавядала генеральнай лініі партыі. Яшчэ нядаўна запрошанага ў Беларусь Мітрафана Доўнар-Запольскага выслалі з рэспублікі ў 1926 годзе, бо яго падручнік «Гісторыя Беларусі» не адпавядаў поглядам партыі на гістарычнае мінулае беларускіх земляў. Падтрымка творчай інтэлігенцыі пасля і для самога Чарвякова абернецца трагедыяй: у 1930 годзе будзе сфабрыкавана справа «Саюза вызвалення Беларусі», па якой арыштуюць 108 чалавек, а старшыню ЦВК абвінавацяць у сувязях з яго членамі, у падтрымцы беларускага шавінізму.

— Чаму напрыканцы жыцця Аляксандр Чарвякоў напісаў «пакаянны артыкул», у якім адмаўляўся ад усіх сваіх поглядаў?

З поўным тэкстам дакумента можна азнаёміцца ў бібліятэцы

У панядзелак, у 18.20, на тэлеканале АНТ у межах праекта «Зваротны адлік» глядзіце прэзэнтацыю фільма «Аляксандр Чарвякоў. Абвінавачваецца бальшавік...»

Ніна ШЧАРБАЧЭВІЧ.

ПРЭЗІДЭНЦКАЯ БІБЛІЯТЭКА РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ